

Ogólnopolski program

Straty osobowe i ofiary represji pod okupacją niemiecką

II wojna światowa przyniosła Polsce tragiczne doświadczenie. Obywatele polscy wszystkich narodowości (choć w różnym stopniu) stali się celem bezwzględnej, eksterminacyjnej polityki zideologizowanych państw: niemieckiej III Rzeszy i sowieckiej Rosji.

Pomimo powszechnego przeświadczenia o ogromie strat Rzeczypospolitej pod okupacją niemiecką — od 1 września 1939 do początku 1945 roku (sowiecka w latach wojny trwała blisko dwukrotnie krócej i na mniejszym terytorium) — ani w latach 1945–89, ani po przełomie ustrojowym 1989 roku nie podjęto systemowych prac mających je całościowo udokumentować. Do dzisiaj nie wiemy, ile było tu ofiar nazizmu, choćby w przybliżeniu do miliona...

Program „Straty osobowe i ofiary represji pod okupacją niemiecką” został uruchomiony przez Instytut Pamięci Narodowej oraz Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Przyjęto, iż przydatna dla niego będzie metodologia „Indeksu Represjonowanych” (imienna dokumentacja represjonowanych pod okupacją sowiecką), prowadzonego od blisko dwudziestu lat przez Ośrodek KARTA. Po przeprowadzonym publicznie konkursie na realizatora programu, przyjęta została (15 listopada 2006) oferta KARTY.

Celem przedsięwzięcia jest imienne upamiętnienie obywateli polskich represjonowanych pod niemiecką okupacją w latach 1939–45; zebranie — we współpracy wielu kompetentnych instytucji i środowisk w Polsce — wszelkich informacji na temat osób prześladowanych. Dane te wejdą do ogólnodostępnego portalu internetowego (www.straty.pl), przedstawiającego możliwie wszystkie ofiary różnych form represji.

Bazy komputerowe, tworzone w ramach programu, stanowią własność Skarbu Państwa, reprezentowanego przez Instytut Pamięci Narodowej.

IPN — w porozumieniu z MKiDN — powołał dla realizacji programu dwie instancje doradcze: Komisję Ekspertów, odpowiadającą za merytoryczny kształt programu oraz Radę Programową, ustalającą reguły współdziałania wszystkich partnerów przedsięwzięcia.

Komisja Ekspertów

- **prof. dr hab. Tomasz Szarota** — przewodniczący
- **dr Andrzej Chmielarz**
- **dr Andrzej Kunert**
- **dr Waldemar Grabowski** — sekretarz

Rada Programowa

- **przewodniczący** — **dr hab. Jan Żaryn**, dyrektor Biura Edukacji Publicznej, Instytut Pamięci Narodowej
- **wiceprzewodniczący** — **Tomasz Merta**, podsekretarz stanu, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Członkami Rady Programowej są przedstawiciele instytucji partnerskich, zajmujących się problematyką ofiar II wojny światowej:

- **Archiwum Akt Nowych** — **Jolanta Louchin**, dyrektor
- **Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek** — **Dorota Zawacka-Wakarecy**, prezes
- **Biblioteka Jagiellońska** — **prof. dr hab. Zdzisław Pietrzyk**, dyrektor
- **Biblioteka Narodowa** — **dr Tomasz Makowski**, dyrektor
- **Centralna Biblioteka Wojskowa** — **plk rez. dr hab. Krzysztof Komorowski**, dyrektor Wojskowego Biura Badań Historycznych

- **Centralne Archiwum Wojskowe** — kmdr dr Waldemar Wójcik, dyrektor
- **Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach–Opolu** — dr hab. Edmund Nowak, dyrektor
- **Fundacja „Polsko-Niemieckie Pojednanie”** — Przemysław Sypniewski, sekretarz
- **Instytut Hoovera** — Maciej Siekierski, kurator
- **Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego** — Krzysztof Barbarowski, prezes, Andrzej Suchcitz, kierownik Archiwum
- **Instytut Zachodni im. Z. Wojciechowskiego** — dr hab. Maria Rutowska
- **Muzeum Auschwitz-Birkenau** — dr Piotr Cywiński, dyrektor
- **Muzeum Gross-Rosen w Rogoźnicy** — Janusz Barszcz, dyrektor
- **Muzeum Historii Polski** — Robert Kostro, dyrektor
- **Muzeum Powstania Warszawskiego** — Jan Oldakowski, dyrektor
- **Muzeum Więzienia Pawiak** — Magdalena Woltanowska, kierownik
- **Muzeum Wojska Polskiego** — prof. dr hab. Janusz Cisek, dyrektor
- **Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych** — dr Sławomir Radoń, Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych
- **Państwowe Muzeum na Majdanku** — Tomasz Kranz, dyrektor
- **Państwowe Muzeum Stutthof** — Romuald Drynko, dyrektor
- **Polski Czerwony Krzyż** — Elżbieta Rejf, kierownik Biura Informacji i Poszukiwań
- **Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa** — Andrzej Przewoźnik, sekretarz generalny
- **Stała Konferencja Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie** — Janusz Morkowski
- **Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej** — Andrzej Żupański, przewodniczący Okręgu Wołyńskiego
- **Urząd ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych** — Janusz Krupski, kierownik w randze ministra
- **Zakład Narodowy im. Ossolińskich** — dr Adolf Juzwenko, dyrektor
- **Zakład Systemów Totalitarnych i Dziejów II Wojny Światowej IH PAN** — Marek Getter
- **Żydowski Instytut Historyczny** — dr Eleonora Bergman, dyrektor

Realizator programu — Ośrodek KARTA

- **Zbigniew Gluza** — koordynacja całości
- **Dagmara Mańka** — sekretarz programu
- **Piotr Tomasiński** — główny informatyk
- **Krzysztof Ślesiecki** — dokumentalista, biblioteka programu
- **Bogumiła Szymanowicz** — dokumentalistka

Siedziba programu: **02-536 Warszawa, ul. Narbutta 27a; tel. 022 646-47-20.**

Dla odwiedzających — wypełniających kwestionariusz lub chcących zasięgnąć informacji — lokal czynny jest w dni robocze, w godz. 10.00–16.00.

Baza danych, tworzona przez wszystkie instytucje i środowiska partnerskie, zawierać będzie informacje o możliwie wszystkich obywatelach polskich, którzy w czasie II wojny światowej byli represjonowani pod okupacją niemiecką. W bazie tej każda osoba występować będzie raz, także wtedy, gdy represje wobec niej mieszczą się w różnych kategoriach. Program dokumentuje ofiary represji w dziewięciu głównych kategoriach:

- I. Straty w bezpośrednich działaniach wojennych.**
- II. Jeńcy wojenni.**
- III. Wypędzeni (w tym wysiedlone dzieci, poddane germanizacji).**

IV. Robotnicy przymusowi.

V. Ofiary masowych egzekucji.

VI. Aresztowani.

VII. Osadzeni w obozach koncentracyjnych.

VIII. Ofiary Holokaustu (Żydzi, Romowie, Sinti).

IX. Ofiary konfliktu ukraińsko-polskiego.

Celem programu jest imienne upamiętnienie milionów represjonowanych, dlatego też konieczne jest ograniczenie danych o każdej z tych osób (weryfikowanych) do niezbędnego minimum. Skomputeryzowany „biogram” zawiera trzy kategorie danych:

- dane personalne służące identyfikacji osoby (imię i nazwisko, imiona rodziców, data i miejsce urodzenia, ew. śmierci);
- podstawowe informacje o doznanych represjach (kategorie, początek i koniec prześladowania);
- wszystkie źródła archiwalne (wraz z sygnaturami), w których opisany jest los danej osoby (tu też odnotowana będzie każda instytucja sprawcza).

Obok bazy docelowej, od 8 maja 2007 udostępnianej w internecie (www.straty.pl), zawierającej wyłącznie dane zweryfikowane, konieczne też było stworzenie bazy pomocniczej. Ta druga, robocza baza ma stanowić szerokie zaplecze informacyjne dla bazy udostępnianej — stanowić podstawę weryfikacji. Baza robocza (nieudostępniana, obecna jedynie w siedzibie programu) zawiera wszelkie informacje o osobach represjonowanych — zbierane ze wszystkich możliwych źródeł.

Prace programu prowadzone będą w dwóch zasadniczych etapach: 1) scalenie skomputeryzowanych zasobów instytucji partnerskich; 2) rozpoznanie i opracowanie zasobów nieskomputeryzowanych i włączenie ich do bazy programu. Do końca 2008 roku ma być dokonana docelowa weryfikacja danych pierwszej partii osób represjonowanych — dane 1.500.000 osób znajdują się w internecie.

W bliskim czasie w bazach programu znajdują się skomputeryzowane rekordy instytucji partnerskich (ze wszystkich dziewięciu kategorii represji):

Biuro Informacji i Poszukiwań PCK —	110.000
Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach —	7.000
Fundacja „Polsko-Niemieckie Pojednanie” —	950.000
Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu —	40.000
Muzeum Gross-Rosen w Rogoźnicy —	46.000
Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych —	1.500.000
Ośrodek KARTA —	4.000
Państwowe Muzeum na Majdanku —	20.000
Państwowe Muzeum Stutthof w Sztutowie —	11.000
Światowy Związek Żołnierzy AK —	3.000
Urząd ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych —	410.000
Żydowski Instytut Historyczny —	10.000
Łącznie	3.111.000

Program ma zarazem na celu różne formy mobilizacji społecznej, także samych „świadków II wojny” — ofiar i ich potomków. Dziś, 68 lat po ataku Niemiec hitlerowskich na Polskę, zostało mało czasu na dotarcie do bezpośrednich uczestników tamtych wydarzeń; warto ten czas wykorzystać. W ramach programu stworzony został kwestionariusz, pozwalający na uzyskiwanie najszerszego zakresu danych.